

РЕЦЕНЗІЯ

**на дисертаційну роботу Семенових Ольги Станіславівни на тему
«Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних
коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без
встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням»,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності
081 Право**

Вивчення дисертації О. С. Семенових й опублікованих здобувачкою друкованих праць дозволяє зробити попередній висновок про виконання роботи на достатньому рівні, набуття авторкою вміння ставити й вирішувати значні наукові завдання, самостійно проводити наукові дослідження й одержувати нові знання.

Актуальність теми дослідження очевидна, адже важко заперечувати той факт, що кримінальна відповідальність в змозі забезпечити успішне виконання завдань, що стоять перед кримінальним законодавством України, лише у поєднанні з іншими заходами кримінально-правового характеру. Певною мірою це стосується і ситуацій, пов'язаних із вчиненням кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України.

Вітчизняні науковці приділяють увагу аналізованій тематиці. Достатньо згадати наукові праці О. В. Тихонової «Кримінальна відповідальність за порушення законодавства про бюджетну систему України» (2009 р.), В. М. Руфанової «Кримінологічна характеристика та запобігання органами внутрішніх справ злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів» (2011 р.), Р. А. Волинця «Кримінальна відповідальність за порушення бюджетного законодавства: ст. 210 КК України» (2011 р.), О. З. Гладуна «Кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання злочинам проти порядку виконання бюджету» (2012 р.), О. Ю. Шиян «Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень» (2017 р.). Віддаючи належне зусиллям як вказаних, так і інших науковців, належить зазначити, що окремі питання цієї проблематики залишаються дискусійними і до кінця не вирішеними. У зв'язку з цим, необхідність проведення окремого монографічного дослідження теоретичних і практичних аспектів кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, очевидна і сумнівів не викликає, а намагання авторки заслуговують лише схвальної оцінки.

Додаткової актуальності теми дослідження додає і той факт, що сьогодні вітчизняне кримінальне законодавство стоїть на порозі суттєвих змін. Йдеться зокрема про розробку нового кримінального кодексу України, що не може не торкнутися і законодавчої регламентації кримінальної відповідальності за подібне порушення у бюджетній сфері.

Зазначені обставини свідчать, що дисертація О. С. Семенових виконана на актуальну тему та відповідає потребам теорії й практики кримінального права

України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації О.С. Семенових визначається певними науковими доказами, структурою роботи й обраною здобувачкою методикою дослідження.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів та способів їх вирішення переконують у тому, що відповідні питання теоретично і практично важливі, недостатньо розроблені в доктрині та перспективні для дослідження.

Праця основана на достатній джерельній базі (це роботи з кримінального та кримінального процесуального права, судові рішення).

Зроблені по тексту дисертації посилання свідчать, що здобувачка достатньо ретельно вивчила праці попередніх дослідників цієї та суміжних проблем й відповідні нормативно-правові акти, належно орієнтується у них, є обізнаною у досліджених питаннях. Літературні джерела використано критично, в разі потреби ведеться аргументована полеміка, як правило, з достатньо переконливим обґрунтуванням власної позиції.

Висновки й пропозиції роботи отримано із застосуванням традиційних й апробованих кримінально-правовою наукою методів.

Структура роботи є логічно обґрунтованою та відповідає предмету й завданням дослідження: дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, а також висновків та додатків. Така структура роботи засвідчує, що поставлені у вступі дисертації задачі здобувачкою висвітлені у повному обсязі.

Дисертаційна робота написана українською мовою. У роботі використовується конкретна лексика, що допомагає передати її результати чітко та зрозуміло. Текст дисертаційної роботи організований за логічними блоками, між розділами прослідковує зв'язок, що забезпечує достатньо наглядний перехід від одного аспекту дослідження до іншого.

Дисертантка у роботі дотримується академічного стилю, уникає надмірних деталей, що робить текст цілком доступним для читання і допомагає передати ідеї наукового дослідження.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації обумовлюється перш за все тим, що дисертація О.С. Семенових є одним з перших в Україні самостійних кваліфікаційних наукових досліджень проблем кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням на підставі чинної ст. 210 КК України у редакції Закону України від 22.11.2018 р. № 2617-VIII.

За його результатами формулюється ряд самостійних висновків та положень, які містять наукову новизну та розширюють наукове уявлення про кримінальну відповідальність за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого у ст. 210 КК України, зокрема:

уперше:

– доведено, що розмір передбаченого в санкції ч. 1 ст. 210 КК України основного покарання у вигляді штрафу, за відсутності покарання у виді позбавлення волі, не дозволяє зробити правильний висновок щодо приналежності цього посягання до категорії кримінального проступку. Водночас аналіз приписів ч. 2 ст. 14 КК України засвідчує, що з огляду на суспільну небезпечність це посягання – кримінальний проступок, а не злочин;

– обґрунтовано іманентний вплив предмета протиправного посягання, передбаченого ст. 210 КК України, на констатацію і розуміння суспільно небезпечних наслідків у вигляді істотної шкоди (незначної істотної та істотної), що неминуче настають в результаті його вчинення, виходячи з приписів ч. 2 ст. 11 КК України. У зв'язку з цим, предмет цього кримінального правопорушення, як обов'язкова ознака об'єкта кримінально-правової охорони, дозволяє констатувати наявність істотної шкоди як суспільно небезпечного наслідку цього кримінального правопорушення, що є ознакою його об'єктивної сторони;

– запропоновано під суспільно небезпечними наслідками вчиненого кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, розуміти дисбаланс доходів і видатків бюджету, що призводить до зменшення рівня виконання державою функцій соціального захисту та соціального забезпечення громадян, що задовольняються державою за рахунок державних коштів, та одночасно до державних економічних збитків у певному розмірі;

удосконалено:

– позиції щодо форми вини у складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, зокрема аргументовано висновок про наявність в ньому вини не лише у вигляді прямого, але й непрямого умислу;

– наукові погляди щодо особливостей кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, за наявності таких факультативних ознак складу, що характеризують його об'єктивну сторону, як засоби (бланки, платіжні доручення, документи) та способи вчинення цього протиправного посягання (підробка);

– позиції щодо необхідності виключити із санкції ч. 1 ст. 210 КК України такого різновиду основного покарання як виправні роботи, оскільки його застосування судом унеможлиблюється з огляду, з одного боку, на ключового потенційного суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, – службової особи, а, з іншого, – зважаючи на необхідність дотримання положень ст. 24 Конституції України;

дістало подальший розвиток:

– наукові погляди щодо родового (видового) об'єкта протиправного посягання, передбаченого ст. 210 КК України, зокрема аргументовано висновок, що таким об'єктом є сфера господарської діяльності в частині нормального функціонування бюджетної системи;

– уявлення про розуміння безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, який може існувати не лише як явище реальної дійсності, але й як ознака конкретного складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України, оскільки

саме на рівні аналізу ознак складу цього протиправного посягання можна здійснювати поділ об'єкта цього посягання «по вертикалі» і «по горизонталі»;

– розуміння кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, під якою запропоновано розуміти, з одного боку, переживання фізичною особою державного осуду, зазнавання нею визначених санкцією ч. 1 і 2 ст. 210 КК України обмежень, позбавлень чи заборон карального або некарального, але примусового характеру, а, з іншого боку, зобов'язання до правомірної поведінки або стимулювання позитивної посткримінальної поведінки особи, зумовленої заборонними та заохочувальними приписами кримінального закону;

– уявлення про юридичну природу звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням та недоцільності відмови від цього інституту в проекті нового КК України.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки та результати дослідження мають значення для кримінально-правової науки й практики, оскільки можуть бути використані: у науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження питань, пов'язаних із застосування кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК України; у нормотворчій діяльності – для уточнення та вдосконалення окремих норм кримінального законодавства України; у правозастосовній діяльності – для вдосконалення практики застосування кримінальної відповідальності та інших засобів кримінально-правового характеру за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням; в освітньому процесі – під час підготовки навчально-методичних матеріалів для проведення занять з дисциплін «Кримінальне право».

Результати дисертаційного дослідження отримали достатнє висвітлення в опублікованих О.С. Семенових в чотирьох наукових статтях (з яких три опубліковані у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, одна – у співавторстві у зарубіжному науковому виданні, що індексується SCOPUS, INSPEC, WTI Frankfurt eG, zbMATH, SCImago), а також трьох тезах наукових доповідей.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. При детальному розгляді дисертаційної роботи порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації та фабрикації) не виявлено.

Недоліки та зауваження до дисертаційної роботи.

Схвалюючи стратегію і тактику наукового пошуку автора, у порядку наукової дискусії вважаю за доцільне висловити окремі побажання:

1) Хоча підрозділ 1.1 роботи носить назву «Розвиток та сучасний стан дослідження кримінальної відповідальності...» у його тексті майже відсутній історико-правовий аналіз генези кримінальної відповідальності за нецільове

використання бюджетних коштів (декілька абзаців на стор. 29).

На мою думку, для підтвердження висновків дослідження, бажано було б виділити певні історичні періоди (етапи) кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, навести їх плюси й мінуси та назвати їх; розглянути більш ширше коло історичних джерел; визначити позитивний законодавчий досвід і запропонувати положення, які доцільно використати («перейняти») в сучасному законодавстві України тощо.

Зрозуміло, що зануритись в багатогранні історичні аспекти нелегко, але дисертантка мала би хоча б фрагментарно відмітити основні етапи та розкрити вказані питання, що посилює б теоретичну й практичну цінність одержаних власних результатів.

2) У підрозділі 1.3 дослідження, під час аналізу обґрунтованості кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, авторці доцільно було б більше уваги приділити порівняльно-правовому аналізу законодавчої регламентації ст. 201 КК України з подібною кримінально-правовою нормою, передбаченою в проекті нового Кримінального кодексу України, з метою обґрунтування пропозицій щодо можливого удосконалення наявних у схожій кримінально-правовій нормі законодавчих ініціатив.

3) Як видається, в роботі авторка мала б приділити увагу розгляду питань закордонного досвіду кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, адже саме він став прикладом для розвитку та вдосконалення українського законодавства.

4) У дисертаційному дослідженні трапляються певні неточності стилістичного характеру.

Утім, наведені зауваження стосуються здебільшого складних та дискусійних питань, порушених в роботі, або має характер побажання, спрямованого на покращення окремих її положень та не знижує позитивної оцінки наукової новизни, практичної значущості й ступеню завершеності дисертаційного дослідження

Загальний висновок:

Вважаю, що дисертаційне дослідження *«Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням»* виконане на високому науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності, є закінченим науковим дослідженням. За своєю актуальністю та повнотою викладу її результатів у публікаціях здобувачки, якістю оформлення роботи відповідає спеціальності 081 Право та вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів

України від 12 січня 2022 р. № 44), а її авторка, *Семенових Ольга Станіславівна*, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Рецензент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права
гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»

Наталія ФІЛІПЕНКО

«_____» _____ 2024 р.